

Mass media a młodzież

Współczesny świat stał się globalną wioską. Mass media odgrywają w nim wyjątkową rolę, gdyż dla wielu ludzi – szczególnie zaś młodych – stanowią zasadnicze źródło informacji i formacji. Kolejne pokolenia wychowywane są przez media lub za ich pośrednictwem. Staje się to zjawiskiem niemalże powszechnym, dlatego wywołuje ono pilną potrzebę podjęcia ewangelizacji mediów i przez media.

Środki społecznego przekazu stały się z jednej strony wyzwaniem dla Kościoła, z drugiej kolejnym narzędziem ewangelizacji, w tym wychowania młodego pokolenia. W odniesieniu do mediów wychowanie wydaje się być jednym z najbardziej naglających zadań we współczesnym świecie. Bowiem badania socjologiczne coraz częściej wskazują na mass media jako środowisko wychowawcze ludzi młodych. Wywierają one bowiem szczególny wpływ na poglądy, zainteresowania, aspiracje, postawy i zachowania młodzieży.¹

Stawia się więc pytanie: **Jaki stosunek zachodzi między środkami społecznego przekazu a postawami ludzi młodych?** Podejmując próbę odpowiedzi na tak postawione pytanie, należy podkreślić, iż umasowienie środków społecznego przekazu sprawiło, że odgrywają one coraz większą rolę w procesie wychowania i kształcenia młodego pokolenia. Przyjmuje się, że

największy procent tego wpływu przypada na telewizję,² dlatego mówi się o teleedukacji telepokolenia.³ Stąd wobec rodziców, wychowawców i duszpasterzy jawi się naglące zadanie wychowania młodego pokolenia do prawidłowego i krytycznego korzystania ze środków masowego przekazu. Innymi słowy, należy formować aktywnych odbiorców, zdolnych do odczytania intencji nadawcy i treści przekazu. Odbiorców wolnych w wyborze mediów, ale i odpowiedzialnych, krytycznie odnoszących się do formy i treści przekazu.

Rola mediów jako jednego z czynników mających znaczny wpływ na wychowanie nie może być lekceważona. Ważny jest, tak dobór odpowiednich mediów przez rodziców, jak i właściwe przygotowanie młodzieży do korzystania z nich. Pomyślnie zakończony proces wychowania wymaga jednak współdziałania wielu elementów środowiska wychowawczego, by wzmacniać pozytywny wpływ mass mediów, natomiast eliminować negatywne skutki ich oddziaływania.

1. Wpływ mass mediów na zachowanie młodzieży

Na początku należy podkreślić, iż środki masowego komunikowania są czynnikiem pośrednio wpływającym na zachowanie młodzie-

¹ Zob. Jan Paweł II, *Rodzina wobec środków przekazu społecznego, or. na XIV ŚDŚSP, Watykan, 01.05.1980*, w: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. J. Jękoł, P. Ślabek, Kraków 1998, s. 210-211. Papież w tym orędziu zwraca uwagę na fakt poszerzenia kręgu rodziny o media, które zajmują coraz ważniejsze w niej miejsce. Często nawet osiągają rangę autorytetu.

² Zob. J. Drożdżyński, *Wpływ telewizji na rozwój dziecka*, www publikacje.edu.pl. Autor przedstawia badania na temat negatywnego wpływu telewizji na życie ludzi młodych w okresie szkolnym. W sposób szczególny zwraca uwagę na zanik międzyludzkich kontaktów, zaniedbywanie codziennych obowiązków czy identyfikację z bohaterami seriali, nie rzadko kryminalnych. To samo można powiedzieć o wpływie Internetu na życie codzienne młodzieży.

³ Zob. M. Filipiak, *Homo communicans. Wprowadzenie do teorii masowego komunikowania*, Lublin 2003, s. 130; zob. także M. A. Kowalski, *Wychowanie czy antywychowanie?*, „Cywilizacja” (2004) nr 9, s. 82-88.

ży. Wiele przeprowadzonych badań i ankiet zwraca uwagę na fakt, iż treści emitowane przez media stanowią źródło nieprzystosowania społecznego młodzieży. Podkreśla się często przemoc i negatywne wartości propagowane w „szklanym ekranie”. Nie bez znaczenia pozostają także problemy współczesnego życia, jak pogoń rodziców za pieniędzmi, pracą, niepełne rodziny, utrata źródła dochodu. Wszystko to sprawia, że rodzice większość czasu spędzają poza domem, pozbawiając się tym samym wpływu na wychowanie swoich dzieci.

Wydaje się, iż najbardziej wiarygodną odpowiedzią na pytanie o **wpływ mediów na młodzież** mogą być przeprowadzone badania, które ujawniają przede wszystkim kryzys w wychowaniu dzieci i młodzieży w społeczeństwie informacyjnym, medialnym. Przyjmuje się, iż medium o największym wpływie pozostaje telewizja.⁴ Komunikaty płynące ze „szklanego ekranu” propagują życie lekkie, łatwe i przyjemne, na ogół lepsze i barwniejsze niż życie codzienne. Telewizja przywiązuje widza do siebie, często nawet uzależnia, przeszkadza w komunikacji, przyczynia się do utraty zainteresowania życiowymi realiami. Stała się ona zatem poważnym konkurentem klasycznego systemu wychowania, czasami go wręcz zastępując.⁵

Niestety coraz częściej można zauważyć w zachowaniu młodzieży jak bardzo brzemienym w skutkach jest efekt

przyzwyczajania młodych ludzi do scen przemocy. Młodzi odbiorcy zaczynają identyfikować się z bohaterami i nieświadomie ich naśladować. Zakłócenia w procesie komunikacji wymuszane są siłą, a teoria symulacji wzmacnia postawy agresywne. Pozytywny stosunek do scen przemocy w telewizji zajmuje „teoria *katharsis*” (oczyszczczenia). Podobnie jest w przypadku emitowania treści pornograficznych. Pornografia obecna – niestety! – tak często w mediach, zniekształca obraz człowieka, gdyż redukuje go do sfery ciała, zaciera zatem prawdę o osobie ludzkiej.⁶ To z kolei prowadzi do zafałszowania obrazu miłości, małżeństwa, seksualności. Skutkiem czego są zubożenia moralne i duchowe jednostki oraz społeczeństwa, szerząca się przestępczość m.in. też na tle seksualnym,⁷ a przede wszystkim przekroczenie granicy wstydu, jako osobowej wrażliwości na to, co ludzkie.⁸ Jak się okazuje, media w procesie wychowania zaczynają wymykać się spod kontroli, a wpływ na zachowanie młodych ludzi jest tak znaczny, że prowadzi nawet do uzależnienia.⁹

Z powyższych refleksji-uwag wynika, że wychowanie wymaga koncentracji na pragmatycznych wyzwaniach teraźniejszości za cenę swego rodzaju *skostnienia* pamięci, czyli wypieraniu tradycyjnych, przyjętych w procesie wychowania rozwiązań. Nie sposób nie zauważyć, że dokonała się duża zmiana w pokoleniowej hierarchii wartości, co pociągnęło za sobą pewne poważne konsekwencje.

⁴ Por. Jan Paweł II, *Telewizja w rodzinie: kryteria właściwego wyboru programów*, or. na XXVIII ŚDŚSP, Watykan, 24.01.1994, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Kraków 2007, s. 914-917.

⁵ Por. S. van Calster, *Czy telewizja izoluje człowieka? Konsumpcja zamiast komunikacji*, ComP 15 (1995) nr 6, s. 45-47.

⁶ Por. LR 20.

⁷ Por. A. Potocki, *Pornografia – wyzwanie dla wychowania*, „Pedagogia Christiana” 1997, nr 1, s. 198-200; zob. D. Zawadzka, *Pornografia w środkach masowego przekazu*, „Przekazy i Opinie” 1997, nr 3, s. 201-205.

⁸ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie odpowiedzialnej wolności*, p. 4, or. na XV ŚDŚSP, Watykan, 10.05.1981, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Kraków 2007, s. 873.

⁹ Por. E. Łuczak, M. Przybysz, *Rozwój komputeryzacji nowym zagrożeniem dla młodego pokolenia*, „Auxilium Sociale” (2002) nr 3-4, s. 47n.

Po pierwsze, marginalizacja dotychczasowych autorytetów, takich jak: rodzice, nauczyciele, osoby duchowne czy ludzie starsi. Po drugie, anomia społeczna,¹⁰ która spowodowała zmianę dotychczasowego porządku społecznego, dostarczającego przede wszystkim w swej warstwie duchowej spoiwa więzi społecznej.¹¹

Młódzież zamieniła pozbawiony wyrazistości autorytet matki, ojca czy osoby duchownej na inny, bardziej liberalny, anonimowy, jakim są media, a konkretnie telewizja i Internet. Atrakcyjność takiego autorytetu polega na tym, że w przeciwieństwie do rodziców czy szkoły, niczego nie narzuca, nie rozkazuje, a dostarcza wiele praktycznych rad na wszelkie okazje.¹² Nie bez odpowiedzialności pozostaje w tej sytuacji środowisko duszpasterskie, które jest w stanie zaangażować i zainteresować wielu młodych problematyką społeczną oraz samymi mediami.¹³

Komercyjny charakter wielu przekazów medialnych uzasadnia diagnozę relatywizmu moralnego. Najwyższe wartości takie jak: godność, miłość, honor, prawda zostają zamienione w ramach nowych propozycji mass mediów. Jak zatem przeciwdziałać takiej sytuacji? Jak chronić młode pokolenie przed nimi samymi w warunkach skolonizowania

dóbr poznawczych? Właśnie takim przeciwdziałaniem jest wychowanie młodych ludzi do umiejętnego i odpowiedzialnego korzystania z środków społecznego przekazu. Niezbędnym czynnikiem jest praca nad kształtowaniem osobowości racjonalnych, zdolnych do krytycznego postrzegania świata, a zwłaszcza medialnych jego interpretacji. Zanik bowiem wątpliwości w człowieku jest drogą do jego uprzedmiotowienia.

2. Wychowanie człowieka młodego jako odpowiedzialnego odbiorcę

Na początku omawiania wyżej określonej kwestii należy zwrócić uwagę na określenia: „wychowanie”, „odpowiedzialny” oraz „odbiorca”. Otóż, definicji „wychowania” jest wiele. Najogólniej mówiąc wychowywać oznacza kształtować człowieka w różnych sferach jego osobowości, a mianowicie: umysłu, światopoglądu, zachowań, znajomości zasad kultury. Wychowanie jest zatem działaniem celowym, zorganizowanym, *zmierza do ukształtowania w człowieku zachowań rozumnych, godnych i ambitnych, umiejętności dokonywania słusznych wyborów światopoglądowych, moralnych, politycznych, do przyjmowania postaw jednoznacznych i przejrzystych w oderwaniu od wszystkiego, co pomniejsza istotę*

¹⁰ Przyjęte pojęcie „anomalii” wskazuje na sytuację, kiedy to normy przestają regulować ludzkie postępowanie. Kryzys dominującego systemu norm i wartości prowadzi w konsekwencji do załamania i patologii w obrębie systemu więzi społecznych, które pośrednio dotyczyć będą poszczególnych jednostek i ich problemów przystosowawczych, por. K. Szafranec, *Anomia*, w: *Encyklopedia socjologii*, red. H. Domański, A. Kojder, K. Kośeła, t. 1, Warszawa 1998, k. 32. Por. także J. Mariański, *Przyszłość własna i społeczeństwa w opinii młodzieży*, „Universitas Gedanensis” 11 (1999) nr 1-2, s. 129-141.

¹¹ Por. A. Lipski, *Dzieci i młodzież wobec kultury masowej. O potrzebie edukacji medialnej*, „Polityka społeczna” 31 (2004) nr 9, s. 68-69.

¹² Por. J. Mikułowski Pomorski, *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków 2006, s. 117-137. Autor przytacza najnowsze badania poświęcone wpływowi różnych mediów na zachowanie młodzieży i dzieci. Od filmu, poprzez komiksy, prasę, po telewizję, która jako najbardziej wpływowe medium pomaga w ucieczce w fantazję od życia realnego, gdy dziecko natrafia na trudności dostosowawcze do życia społecznego. Zob. U. Glensk, *Autorytet, ekspert, idol – kogo chcą słuchać współcześni*, w: *Nowe media. Nowe w mediach. W kulturze pierwszych stron*, t. 1, red. I. Borkowski, A. Woźny, Wrocław 2005.

¹³ Zob. AN 16-27.

¹⁴ T. Sikorski, *Odpowiedzialność*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 657.

ludzką i kompromituje ją¹⁴. Natomiast „odpowiedzialny” oznacza postawę człowieka świadomego swych działań, podejmowanych w sposób wolny i twórczy wraz ze wszystkimi moralnymi tego konsekwencjami.¹⁵ Odpowiedzialność jest zatem wyrazem poczucia hierarchii wartości, niezachwianej równowagi wewnętrznej, szacunku wobec siebie i bliźniego.¹⁶ Odbiorcą zaś w modelach komunikowania jest uczestnik procesu komunikowania, przejawiający aktywność przede wszystkim w dekodowaniu komunikatu. Odbiorca konstruuje własne znaczenia i interpretacje, a następnie, przez odpowiednią reakcję, wyraża swój stosunek do przekazu.¹⁷ Odbiorcą mediów jest także recypient, czytelnik, słuchacz, telewidz, adresat – jeżeli na proces odbioru mediów składa się percepcja bodźców wzrokowych i słuchowych, ich rozumienie jako wypowiedzi, interpretacja, zapamiętanie i wykorzystanie. Wśród odbiorców danej wypowiedzi znajdują się zwykle jej odbiorcy „zamierzeni”, czyli adresaci, a także odbiorcy „niezamierzeni”, wśród których mogą się znaleźć odbiorcy „niepożądani”, czasem nastawieni na wykorzystanie odbieranej wypowiedzi w celu skompromitowania jej autora lub nadawcy.¹⁸

Po zarysowaniu podstawowych pojęć, które składają się na omawiane zagadnienie należy wspomnieć, iż badania socjologiczne coraz częściej wskazują na media jako środowisko wychowawcze ludzi młodych. Dzieje się tak dlatego, iż media wywierają ogromny wpływ na poglądy, zainteresowania, aspiracje,

postawy i zachowania ludzi młodych. Wobec tego jawi się tu ważne zadanie, wyłaniające się przed rodzicami, wychowawcami i duszpasterzami, aby wychowywać młodych do odpowiedzialnego odniesienia wobec mediów. Dlatego należy postawić pytanie: **W jaki sposób wychowywać człowieka młodego jako odpowiedzialnego odbiorcę mass mediów?** Odpowiadając na tak postawione pytanie, należy zwrócić uwagę na dwie kwestie: potrzebę właściwej reakcji na treści medialne oraz umiejętność korzystania z mass mediów w taki sposób, by nie stanowiły one wyłącznie zagrożenie.

Właściwie reagować na treści podawane w mass mediach może tylko dojrzały odbiorca. I w tym kontekście należy jeszcze raz podkreślić, iż zadanie wychowania młodych do bycia odpowiedzialnymi odbiorcami spoczywa przede wszystkim na rodzicach, wychowawcach i duszpasterzach. Powinno ono być skierowane na to, by młody człowiek nie był tylko biernym odbiorcą treści podawanych przez mass media, lecz aktywnym, świadomym, krytycznym i selektywnym odbiorcą.

Być aktywnym odbiorcą oznacza nie przyjmować postawy biernego konsumenta przekazów medialnych. Być świadomym oznacza mieć podstawową wiedzę na temat mediów, przez co nie być podatnym na manipulację,¹⁹ a przede wszystkim zdawać sobie sprawę, że to „co piszą” i to „o czym mówią” w mass mediach jest jedynie pewnym obszarem świata, a nie wyczerpującą prawdą o

¹⁴ Zob. K. Kosior, *Odpowiedzialność*, w: *Mały słownik etyczny*, red. S. Jedynak, Bydgoszcz 1994, s. 186.

¹⁵ Zob. T. Sikorski, *Odpowiedzialność*, art. cyt., s. 359-360.

¹⁷ Por. L. Stupek, *Odbiorca*, w: *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 135.

¹⁸ Por. W. Pisarek, *Odbiorca mediów*, w: *Słownik terminologii medialnej*, dz. cyt., s. 135.

¹⁹ Należy podkreślić, iż media niosą w sobie jeszcze jedno zagrożenie, którym jest manipulacja. Charakteryzuje się ona dwiema głównymi cechami: polega na pośrednim na ogół oddziaływaniu na świadomość natomiast zamiar i cel tego oddziaływania ma być w mniejszym lub większym stopniu ukrywany przed osobami, które mu podlegają, co powoduje przypuszczenie, że nie jest on dla nich korzystny. Zob. B. Harwas-Napierała, *Etyczne aspekty manipulacji*, „Poznańskie Studia Teologiczne” (2005) t. 18, s. 248.

rzeczywistości. Być krytycznym odbiorcą oznacza z zasady niedowierzać przekazowi, weryfikować podane informacje z innego źródła, a także potrafić odróżnić treści, które mogą ubogacić od tych, potencjalnie szkodliwych.²⁰ Wreszcie, być odbiorcą selektywnym oznacza posiadać zdolność i moc wyboru tylko dobrych treści z bogatej oferty programowej stacji telewizyjnych, radiowych, stron internetowych oraz prasy.

Należy też tutaj zwrócić uwagę na potrzebę wychowania dojrzałego odbiorcy mass mediów, który będzie w stanie zauważyć, kiedy zbyt wiele czasu poświęca określonym mediom – zwłaszcza audio-wizualnym: telewizji i Internetowi. I wten czas potrafi sięgnąć po mniej popularne, ale niemniej pożyteczne: radio czy książkę.²¹ W ten sposób uniknie uzależnienia i zachowa prawdziwą wolność, która pozwala zawsze wybierać to, co jest dobre w perspektywie stwórczo-zbawczej.

Warto też podkreślić, iż wychowanie do bycia odpowiedzialnym odbiorcą obejmuje różne praktyki medialne. Jest to wychowanie do bycia dobrym telewidzem, internautą, radiosłuchaczem i czytelnikiem, lecz nie zaniedbywać różne formy kontaktów międzyludzkich, mieć czas na kontakt ze słowem i obrazem.

Trzeba wychowywać człowieka młodego do umiejętności właściwego podejścia do mass mediów. Bowiem nie można mówić o środkach społecznego przekazu jedynie w aspekcie zagrożeń, gdyż może to stanowić objaw lęku technologicznego oraz ukrywanej niewiedzy. Wychowawcy i duszpasterze powinni ukazywać młodym pozytyw, które niosą mass media. Papież Jan Paweł II w swo-

im bogatym nauczaniu poświęcił немало uwagi zagadnieniu środków społecznego przekazu, gdyż dostrzegał pozytywne aspekty mediów. W jednym ze swoich przemówień stwierdził, że *kolumny gazet, mikrofony radiowe i telewizyjne kamery są amboną, z której współczesne społeczeństwo czerpie wiele dla swych moralnych i duchowych postaw*²². Jednak, aby tak było należy, aby Kościół i chrześcijanie podjęli trud wychowania do dojrzałego korzystania ze środków społecznego przekazu. Bowiem każdy młody odbiorca potrzebuje podstawowej edukacji medialnej, poznania technik stosowanych przez media. Taka edukacja pozwala na przyswojenie sobie normy dobrego smaku oraz na sformułowanie poprawnych ocen moralnych. Kościół powinien wszystkimi siłami podjąć się tego zadania. Szczególnie istotnym problemem jest ukazanie mediów nie tylko jako propagatorów fałszu i manipulacji, ale również jako narzędzie ewangelizacji we współczesnym świecie.

Zakończenie

Nie da się zanegować ogromnego wpływu mass mediów na współczesną młodzież, na jej zachowania, hierarchię wartości. Stąd właśnie wyłania się naglące i niepodważalne zadanie wychowania młodego pokolenia do aktywnego i odpowiedzialnego odbioru medialnych treści. Środki społecznego komunikowania mają służyć dobru odbiorcy. Powinni ubogacać życie, a nie czynić go coraz bardziej uboższym, jak to niestety często się dzieje. Aby jednak media mogły służyć rozwojowi człowieka młodego i

Dr Natalia Gumeniuk – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w War-

²⁰ Por. KKK 2496; por. także K. Oldakowski, *Duszpasterstwo a media*, w: *Wielki Jubileusz Zbawienia – czas wyzwań duszpasterskich i nowej nadziei*, red. P. Woźniak, Lublin 2001, s. 151.

²¹ Por. P. Drzewiecki, *Jak być dobrym odbiorcą mediów? Warsztaty edukacyjno-medialne*, Przemyśl, 21.09.2006, <http://prasowa.kawiarenka.pl>.

²² Jan Paweł II, *Aby słowo Pańskie rozszerzało się i rozświecało*, Przemówienie podczas audyencji dla uczestników plenarnego zebrania Papieskiej Komisji ds. Środków Społecznego Przekazu, Watykan, 27.02.1986, OsRomPol 7 (1986) nr 2, s. 32.